

Hollósi Miklós (1941–2016)

2016. szeptember 22-én türelemmel viselt, hosszú betegség után elhunyt Hollósi Miklós szerves kémikus egyetemi tanár, az MTA rendes tagja. A peptidkémia, a kiroptikai spektroszkópia és az Alzheimer-kór szerkezeti biológiájának neves kutatója. Több mint 180 tudományos közlemény szerzője vagy társszerzője, valamint több egyetemi tankönyv szerkesztője volt. Munkásságát az ELTE 1990-ben Természettudományos-díjjal, az MTA 1996-ban Akadémiai-díjjal ismerte el.

Az alábbiakban barátai búcsúznak Tőle.

Kedves Miklós!

Mint jó barátod búcsúzom Tőled, a Magyar Tudományos Akadémia nevében. Nagyon nehéz ez a búcsú, mert nemcsak évfolyamtársak, igazi jó barátok is voltunk több mint öt évtizeden át. Egy tanszéken, a joggal híres „Bruckner-intézetben” dolgoztunk, mint diákköriőrök, majd diplomamunkások. Végzés után kis-és elsodort minket egymástól az élet. Te Budapesten maradtál a Szerves Kémiai Tanszéken, jómagam Szegedre kerültem a JATE hasonló intézetébe. Aztán a sors ismét összehozott minket a heidelbergi Max Planck Intézetben, ahol egymás után voltunk DAAD-ösztöndíjasok Theodor Wieland professzor laboratóriumában. Szép volt ez az időszak: szinte gondtalan kutatómunka a gyilkos galóca gombamérgeivel, a felfedezett ciklopeptidek szintézise és szerkezetfelderítése, egy más ország és sok érdekes kutató megismerése. Újra nagyon közel kerültünk egymáshoz. Nem sokkal ezután több évig dolgoztál a Brandeis Egyetemen és a Wistar Intézetben vendégkutatóként, illetve vendégprofesszorként. Az ösztöndíjakat leszámítva egész életedben egyetlen munkahelyen, az ELTE Szerves Kémiai Tanszékén dolgoztál, 1982-től egyetemi docensként, 1991-től egyetemi tanárként. 1993-tól 2006-ig a Szerves Kémiai Tanszék vezetőjeként. Saját intézetedbe visszatérve a Kiroptikai Szerkezetvizsgáló Laboratóriumot vezetted. Állandóan figyelemmel kísértem munkáidat. Rendszeresen találkoztunk az MTA Peptidkémiai Munkabizottság ülésein, ahol sok érdekes előadást tartottál. A peptidszintézisek területén elsősorban ciklopeptidek, glikopeptidek és foszfopeptidek előállításával foglalkoztál. Kutatásaidat egyre jobban elismerték nemzetközileg is, elsősorban a kiroptikai és a vibrációs spektroszkópia területén. Újra lett közös kutatási területünk: az Alzheimer-kór kialakulásának szerkezeti biokémiai vonatkozásai, a toxikus fehérjeaggregátumok kialakulásának rejtélyei. Sokszor vitatkoztunk azon, hogyan lehetne elkerülni ezt a fenyegető (elsősorban öregkori) betegséget, de a megoldáshoz nem jutottunk el. Egy másik időskori betegség tett próbára és ragadott el közülünk. Nagyon szeretted a zenét, és ha búcsúzni kell Tőled, legszívesebben egy Mozart-hegedűszonátát hallgatnék meg. Kedvenc versed Arany János Elégijája volt: „Az életet már megjártam./Többnyire csak gyalog jártam,/Gyalog bizon’.../Legfölebb ha omnibuszon.”

Most már elmondhatom, hogy ismeretségi és baráti körödben mindenki szeretett. Tehetséged nagyfokú szerénységgel párosult, munkatársaid és hallgatóid szeretettel vettek körül. Egy nagy műveltségű, széles látókörű, kiemelkedő iskolateremtő tudóst és barátot veszítettünk el Benned.

Hadd búcsúzzak Kosztolányi Dezső soraival:

*Ilyen az ember. Egyedüli példány.
Nem élt belőle több és most sem él,
s mint fán se nő egyforma két levél,
a nagy időn se lesz hozzá hasonló.*

Kedves Miklós! Köszönjük, hogy éltél, köszönjük, hogy velünk voltál! Isten Veled!

Kedves Miklós, búcsúzni jöttünk, búcsút mondani gyúltunk össze ravatalodnál. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem, a Kémiai Intézet, a Szerves Kémiai Tanszék dolgozói nevében búcsúzom Tőled, időzünk emlékednél, s adjuk meg a tanárnak, a tanszékvezetőnek, a professzornak, az akadémikusnak a végtisztességet. Megköszönni jöttünk ide mindazt a jót, amit tettél; mindazt, ami általad lett szebb ebben a Világban. Nem tudhatom,

hogy más hogy van ezzel, de nekem sok köszönnivalóm van.

Fájdalmas veszteség Miklós halála, jogosan fáj, hiszen szeretjük kedves szelíd-ségét, csendesen visszahúzódó személyét. Az őr, a hiányt, amit érzünk, az emlékek felelevenítésével lehet megtölteni, így enyhíteni a fájdalmat. Az első emlékeket az ember élesen fel tudja idézni, így vagyok ezzel én is. Több mint 35 éve annak, hogy a 8-as laborba kerültem először. Ismeretlen emberek, ismeretlen eszközök, ismeretlen dolgok között töltöttem első napjaimat, fehér köpenybe csomagolva, teljesen tudatlanul. Az új környezetben Miklós – az egyetlen személy, akit már megismertem – jelentette számomra a stabilitást, úgy, mint évekkel később is. Konrad Lorenz kiskacsái sem lehettek hűségesebbek, mint én voltam akkor Miklóshoz: követtem a laborban, követtem a folyosón, követtem a CD-be, és próbáltam ellesni fortélyokat, a hasznosság látszatát kelteni. Bizonyára nem tudtam hasznára tenni, ám Ő mégsem említette ezt soha. Nem lehet nem emlékezni a pipázó Miklósról, igen, a laborban, fényes reggel, teljesen szabályosan (akkor még teljesen szabályosan) pipázott munka közben. Kedélyesen füttyörészett, ahogy azt egy komoly adjunktus teszi reggel kilenc felé, miközben éppen feltett a laboratórium hátsó falára felszerelt mini-reflux készülékében egy peptidészter-hidrolízist. Majd, ki jól végezte dolgát a piros – szörnyen szocialista, négy-szögletesen steppelt – műbőr fotelébe zuttyant, pipáját letette az ablak előtti asztalon lévő üveg hamutartóba, s lázas lapozásba kezdett. A Current Contents bibliofil lapjait pörgette kissé vastag ujjáival mégis ügyesen, s az irreálisan kicsi betűket böngészte (néha egy lupéval, néha csak úgy szabad szemmel), s keresett bennük valamit. Lázasan keresett, akkor és később is... s hogy megtalálta-e azt, amit keresett, már nem tudhatom meg soha, már nem... soha! Erre a szörnyű valóságra kell ráébrednem most, hogy e sorokat megfogalmazom!

A CD-mérések napja nagy és szent pillanatok együttese volt, rengeteg izgalmas részlet, visszafogott, fegyelmezett hangulat, s a levegőben a tudományos felfedezés illata. Persze fogalmam sem volt akkor arról, hogy mi is lehet az a CD-spektrométer, de fontos egy dolog kellett, hogy legyen, már csak azért is, mert Kajtár Márton professzor úr szobájában volt elhelyezve, ahova csak

ilyenkor lehetett bemennem. A készülék oldala bordó-piros, felül sok kapcsoló, és az egész fényes, ezüstös paneleken elhelyezve. Ahogy mondtam, mitikus és misztikus köd lengte körül, no és pipafüst. Jótékony homály övezte a készüléket, a mérést, ezeket az órákat. Minden csupa nagybetűs komolyság, egy csipetnyi kedéllyel és izgalommal fűszerezve. Az arányosan kis lombikokba bemérte Miklós már az előző nap a Mikróban az anyagokat – csupa nagybetű már a helyiség neve is –, s a fehér porok oldása, rázogatása, közben egy-egy szippantás, pipaszörccsenés és cuppanás, mindez a játékosan komoly ember és kutató képeként rögzült bennem egy életre. Gondterhelt füsteregetés közben dűnnyögött: „hmmm ... ez nem oldódik”, rázta, nézte, bűvölte, de az csak nem oldódott fel. Ma is meg vagyok arról győződve, hogy másnak nem, de neki a végére mégis víztiszta oldattá változott a kezdetben zavaros elegy. Parányi hengeres küvetta, némi állítás, csavarás egy-két potméteren, s hamarosan jött a zümmögő kattogás, megindult a papír, rajta a toll, s reszkető kézzel maga Jobin Yvon, a készülék-anya rajzolhatta rá, bocsájtotta ki önmagából, lassan és komótosan aláeresztve, sráfos papíron a CD-spektrumot. Miklós pedig nézte, halkán hűmmögött vagy inkább dörmögött magában valamit, valami ilyesmit: „Kissé torzult C típusú spektrum, de azért elmegy.” Nem értettem, de később se nagyon, hogy hogyan lehet így spektrumot analizálni, szemre, pipával. Nekem számítógép, algoritmus kellett hozzá később, kell ma is. Neki elég volt a pipája, néhány foga között elmorzsolt mondatfoszlány, s mégis cikk, jó cikk lett ezekből a mérésekből!

Miklós 32 éves korában lett adjunktus, peptidszintetikus kutatói fegyvertárát ebben a korszakban egészítette ki az IR- és CD-módszerek bevezetésével, nagy előszeretettel vizsgált ciklopeptidket. A 40-es éveiben járó Miklós, a docensi kinevezésére várva önállóan szervezte a szerves kémiai gyakorlatokat és vezette a csatlakozó szemináriumot. Vizsgáztatott, oktatási tematikát szervezett át a tanszéken, egyre több és fontosabb egyetemi feladat nyomta vállát. 1982-ben megszerezte kandidátusi címét és megkapta a docensi kinevezését. Feladatainak köre és száma ismét meghaladta a szokásost, Kucsman Árpád akkori tanszékvezető szerint is lényegében professzori funkciót töltött be. Előbb ki-optikai modellvegyületekkel, tioamidokkal, béta-kanyar-szarmazékokkal dolgozott, később a glikopeptidek, foszfopeptidek, majd az Alzheimer-kór hátterében meghúzódó molekulák szerkezeti kémiája és biokémiája foglalkoztatta. 1983 és 1986 közötti gyakran megfordult Amerikában, a bostoni Brandeis Egyetemen Fasman professzor mellett dolgozott, kutatót, egyre rangosabb folyóiratokban közzétéve izgalmas szakmai eredményeit. NSF- és NIH-támogatások megszerzésének volt aktív részese akkor, amikor Magyarországon jószerével még senki sem pályázott. Hatékonyan gyűjtött maga köré egyre több fiatal kutatót, doktoránst, köztük engem is. Megszaporodott számú és rangos cikkeinek köszönhetően 1990-ben a kémiai tudomány doktora lett, s mellé megkapta az ELTE TTK tudományos díját is. 1991-ben a Szerves Kémiai Tanszék egyetemi tanára lett, két évvel később annak tanszékvezetőjévé választottuk. 1998-ban az Akadémia levelező, majd 2004-ben rendes tagjává választották.

A szakmai sikereit és egyetemi karrierjét összefoglaló és méltató sorok fontos tényeket elevenítenek fel, szakmai sikereinek és eredményeinek joggal állítanak emléket. Mégis, a Miklósról alkotott képünk teljessé akkor válik, ha sikeressége mellé szelídségét, a néha már-már túlzottan is óvatoskodó viselkedését, mosolygós szerénységét is odatesszük. Kajtár Márton cigarettázott és sokat, reggeltől estig! Igazi láncdohányos volt, gyufát vagy öngyújtót alig használt, mégis mindig égett a cigarettája. S hogy

őrizze egészségét, hogy leszokjon a cigarettáról, rászokott a pipára. Miklós csak pipázott, de aztán, később, egy évtizeddel vagy még azután, Ő is az egészséges életformát választotta, s egy nap elhatározta, leszokik a pipáról. Nekem ajándékozta pipáit, csak hogy ne lássa azokat, hogy ne legyen oly nagy és éles a kísértés. Teltek a hetek, a hónapok, s egyszer, a maga szerény és óvatos módján megkérdezte, hogy megvannak-e még a pipái. S ha én nem használnám azokat, akkor nem adnék e legalább egyet vissza belőlük, mert ő... szóval csak ráfüstölne egyet a hosszú absztinencia után. Milyen jó volna most kedves Miklós, ha visszaadva neked a valahol nálam lévő pipádat rágyújtanál, kedvesen füstölnél egyet, milyen jó volna, ha mind elszívhatnánk veled egy bekepipát! Juhász Gyula versének sorai jutnak eszembe:

A temetőbe ünnepelni hív ma

Valami boldog, bús, magyar varázs,

Mert a jövőnek ott szunnyad ma titka,

Mert sírok ormán lesz föltámadás!

Addig is Isten Veled, kedves Miklós!

Kedves jó Miklós barátom!

Szomorú szívvel búcsúzunk Tőled. Az elválás önmagában is szomorú, de különösen akkor az, ha időnek előtte történik. Amikor jó negyedszázaddal ezelőtt elkezdtünk közös munkákat végezni, nem gondoltam, hogy egyszer majd itt állok a temetőben és Téged búcsúztatlak. Egykori közös munkáink hamar kiegészültek közös beszélgetésekkel, borozásokkal, vacsorákkal, kongresszusi utazásokkal. Kiderült, hogy mi sok mindenről a világon hasonlóképpen vélekedünk, ami érdekel Téged és ami engem érdekel, az sokszor hasonló. Hamarosan már nemcsak kooperáló partnerek voltunk, hanem jó barátok is. Sok időt töltöttünk együtt. Veled is és feleségeddel, Ilonával is. Ha valaki elmegy, az itt is hagy valamit. Valami örökséget. Ez lehet valami vagyoni elem, de lehet valami eszmei örökség is. Te, úgy gondolom, értékes örökséget hagytlál ránk: tudományos eredményeidet, sikereidet túlmenően sok mindenben példát mutattál nekünk, akik itt maradtunk. Mindig szerény ember voltál, bár sok mindenre joggal lehetnél volna büszke. Olyan ember, akire azt mondják, szerény, de van neki mire. Neked is volt. Átlagon felüli műveltség, átlagon felüli érdeklődés sok minden iránt, és tudományos sikerek is jellemeztek. Sokfelé jártál és sokszor a világban, de mindig megmaradtál magyarnak, példamutató hűséggel a Haza iránt. És ha már a példamutatásnál tartunk, Ilona iránti szereted is sokaknak példamutató lehetne. Olyan embertől búcsúzunk, aki nemcsak tudósként alkotott, hanem életével, a család, az ország iránti elkötelezettségével, tisztességével olyan mintát jelenített meg, amit jó volna, ha minél többen követnének. Ha így lenne, jobbá válna a világ. Talán ez az egyik legértékesebb örökség, amit ránk hagyományoztlál. A másik pedig azok az emlékek, amit az együtt töltött alkalmak jelentettek. Amire mindig emlékezni fogok. Bizonyára nemcsak én, hanem sok munkatársad, tanítványod, barátod, rokonod. Most nemcsak én búcsúzom Tőled, hanem az Akadémia Peptidkémiai Munkabizottsága, ahol sok éven keresztül meghatározó tag voltál, a Professzorok Batthyányi Köre, ami-ben a kezdetektől részt vettél, és még sokan mások.

Pál apostol után Te is elmondhatnád: „A jó harcot megharcoltam, a pályát végigfutottam, hitemet megtartottam. Most készen vár az igaz élet koronája, melyet azon a napon megad nekem az Úr, az igazságos bíró...”

Kedves Jó Barátom! Isten Veled!

Penke Botond, Perczel András, Tóth Gábor